

AZ ALKOTMÁNYREFORM ÉS AZ ÖNIGAZGATÁSI JELLEGŰ TÁRSADALMI-POLITIKAI RENDSZER MOZGÁSÁNAK TÖRVÉNYSZERŰSÉGEI

Azok az újítások, amelyeket az öngazgatási jellegű, szocialista jugoszláv társadalom az alkotmány és a politikai rendszer reformja során már végrehajtott, és amelyek feladatként még előtte állnak, kétségtől a messze ható, történelmi jelentőségű forradalmi tettek közé tartoznak. Ezek az újítások lényegileg tudatos törekvést jelentenek abban az irányban, hogy a szocialista társadalom anyagi, kulturális és politikai fejlődésének jelenlegi fokán feloldódjanak a termelőerők és a termelési viszonyok közti ellentmondások.

Mint az első olyan társadalom az emberiség történelmében, amely nemcsak ösztönösen és spontánul fejlődik, hanem a maga viszonyait a tudomány segítségével szabályozza és kormányozza, a szocialista társadalom és politikai rendszere állandó változásoknak van alávetve, mégpedig azoktól a változásoktól függően, amelyekre minden társadalmi-politikai rendszer, így a szocialista rendszer objektív körülményei között is sor kerül. Ott és akkor, ahol és amikor ezzel nem vetnek számot, s ahol a vezető szociális és politikai osztályerők, a rendszer hordozói nem képesek a saját bázisukban és felépítményükben összehangolni a viszonyokat, ott komplex válságokra kerül sor. Ilyen tekintetben az alkotmányreform és a politikai rendszer reformja történelmi lépcsőfok azon az úton, amely a gazdasági és a politikai szférának a munka, nem pedig a magántulajdon által való összekapcsolásához vezet, ami az összes korábbi politikai rendszereket jellemezte.

E két szférának a munka alapján való összekapcsolása, ami az öngazgatási jellegű társadalmi viszonyok törvényszerű tendenciája, előfeltétele lesz az öngazgatási közösségek kiépítése irányában történő teljes társadalmi-politikai átrendeződésnek.

Minden társadalmi-politikai rendszer azért áll fenn, hogy védje és fejlessze a társadalom értékeit, amelyekből kifejlődött. A korábbi politikai rendszerek a magántulajdonból mint a kizsákmányolás kifejezőjéből fejlődtek ki, amelyet a munka és a tőke viszonya tartalmazott. És amíg védik ezeket az értékeket, tekintet nélkül a kormányformára, ezek a rendszerek megfelelnek az uralkodó osztálynak, és fordítva. Ezért az ilyen rendszerekbe mechanizmusokat és

eszközöket építenek be (pártmonopólium, állandó hadsereg, rendőrség), amelyeknek segítségével az uralkodó osztály, érdekeinek megfelelően, könnyen eszközölhet változtatásokat.

Az etatista politikai rendszerek úgyszintén ezen a filozófián alapulnak, s ezért nem képesek arra, hogy a társadalmi ellentmondások feloldását a társadalmi haladás és dinamika tényezőjévé alakítsák. Ellenkezőleg, azáltal hogy elfojtják vagy takargatják a társadalom tényleges ellentmondásait, ezek a rendszerek még mélyebb válságba kerülnek, és ideiglenesen meghosszabítva fennállásukat, mennyiségiileg halmozzák az ellentmondásokat, és általános társadalmi pangást idéznek elő.

Az öngazgatási jellegű szocialista társadalmi-politikai rendszer más értékeken alapul. Ennek a rendszernek azt kell biztosítania, hogy a társadalomban mindenki a maga munkájából éljen, hogy állandóan növekedjen az egyének szociális biztonsága a személyes képességek, a munkateljesítmény és a szocialista szolidaritás alapján. Ilyen értékek, mint általános alapelv, mint az értékek konstituálása és elmélyítése, a monopóliumnak, a protekciónak és az elidegenítés minden formájának az elutasítása.

Ha a rendszerben nincs lehetőség arra, hogy ezekért az értékekért megszilárdulásukért a társadalom a maga egészében önszervezetten küzdjön, akkor a parciális érdekek, az individualizmus és az önzés behatolása következtében ezek az értékek is üres szavak maradnak. Ezért az öngazgatási jellegű társadalmi-gazdasági viszonyok és az öngazgatás mint egységes rendszer az egyetlen lehetséges gát az elferdülések és elhajlások, valamint a monopóliumok bármely fajtája ellen, amely akadályozza a társadalmi fejlődést. Felállíthatjuk azt a tételt, hogy az öngazgatás és az öngazgatási jellegű társadalmi-gazdasági viszonyok, a dolog lényegét tekintve, az árutermelés objektív törvényszerűségeinek és a szocializmusnak az összekapcsolása, úgy érve a szocializmust mint a kooperáció viszonyain alapuló társadalmi rendszert, melynek az a célja, hogy leküzdje és túlhaladja az ember ember által való kizsákmányolásának bármilyen viszonyait és formáit.

I. A MUNKA ÉS A SZOLIDARITÁS SZERINTI ELOSZTÁS — AZ ÖNIGAZGATÁSI JELLEGŰ TÁRSADALMI-POLITIKAI RENDSZER FONTOS ÉRTÉKEI

Szocialista átalakulásának folyamatában társadalmunk már elérte a fejlődésnek azt a fokát, amelyen szét lehet törni a dogmatizmust és az illúziókat; nem azért, mert az öntudat a megfelelő mértékig kifejlődött, hanem mindenekelőtt azért, mert az objektív haladás folyamán olyan adottságok álltak elő, amelyek összeütközésbe kerültek a dogmatizmussal és a szocializmusról alkotott illúziókkal. Ezért, jobban, mint bármikor, mindennapi reális életünkben szükség van tudatos akcióra és harcra, hogy tudatosítsuk és megismerjük a haladás törvényszerűségeit, amelyek meghatározzák az anyagi ter-

melőerők és a szocialista társadalmi viszonyok állandó reprodukálása fejlődésének törvényszerűségeit. Ennek során elkerülhetetlenek a visszasságok. Marx a következőket írta A Gothai program kritikája c. művében: „Ám ezek a visszasságok a kommunista társadalom első fokán, ahogy ez a tőkés társadalomból hosszú vajúdas után éppenhogy megszületett, elkerülhetetlenek. A jog sohasem lehet magasabb fokon, mint a társadalom gazdasági alakulata és a gazdasági alakulat által meghatározott kulturális fejlettsége.”

Éppen ezek miatt az objektív, történelmi körülmények miatt a szocialista társadalmi viszonyok fejlődésének komplex problémái a munka és a szocialista szolidaritás szerinti megosztásra tagozódnak.

Már az első pillantásra is szemünkbe tűnik, hogy mindennapi társadalmi és politikai életünkben és az elméleti-filozófiai tanulmányokban egyre gyakrabban boncolgatják a szolidaritás problémáját. A társadalom területének megnyitása a szolidaritásról való elmélkedés számára kétségkívül hatalmas lépést jelent társadalmunk szocializálódásának és humanizálódásának folyamatában. E megállapítással kapcsolatban feltétlenül szem előtt kell tartanunk azt aényt, hogy a szolidaritásról csak a szolidárisak között lehet beszélni, és hogy szolidárisak csak azok lehetnek, akiket nem osztanak meg és nem állítanak egymással szembe antagonizmusok. Eszerint a szolidaritás kizárja a külső kényszert, s a személyiség szocialista kifomáltóságának, a kölcsönös megbecsülésnek, a társadalmi öntudatnak és megértésnek magas fokát feltételezi. Más szóval a szolidaritás lényegében a közösségen belül az egyének közötti, s ezen túl a közösségek közötti viszonyból tevődik össze, s ez a dolog lényege.

Mivel az ember nagymértékben társas lény, a többi emberhez való viszonya az egyén és a társadalom fennmaradásának feltétele. Ezt a viszonyt, történelmi szemszögből nézve, azóta, hogy a társadalom osztályokra differenciálódott, kényszer alkalmazásával hozták létre és tartották fenn az állam közreműködésével. Tehát Engels joggal mondta, hogy „azok a társadalmak, amelyek nem voltak képesek arra, hogy fölemelkedjenek az államig, elpusztultak az egymással vívott meddő harcban”. Tehát abban a társadalomban, ahol osztályok állnak egymással szemben, a szolidaritást kényszer alkalmazásával biztosítják, ami, a dolog lényegét tekintve, nem is igazi szolidaritás.

A szocializmus építésének első fázisaiban az állam is jelentkezik a kohéziós tényező szerepében, nem annyira az osztályviszonyok kiéleződése, mint inkább az új társadalom létrehozásához és kiépítéséhez szükséges anyagi, kulturális és egyéb feltételek elmaradottsága miatt. A szocializmusnak ebben a fázisában is annyira glorifikálják az államérdeket a személyes és egyéni érdekekkel szemben, hogy ez majdnem azonos azzal a jelszóval: az egyén nem számít semmit, minden az állam. Igazi szolidaritásról ilyen körülmények között sem lehet beszélni. A társadalom anyagi termelőerőinek alacsony fejlettségi foka megfelel annak az illuzórikus meggyőződésnek, hogy (etatista értelemben) az állam erejétől és szilárdságától függ az egyén helyzetének biztonsága és szilárdsága. Ezért az egyénnek az államhoz való viszonya, a társadalom azon részének tudatában, amelyben

az állam a társadalmiság kisugárzása, tulajdonképpen az ő állam iránti szolidaritásának a fokmérője volt. Ezért az állam hatalma és ereje, a belső logika szerint, fordított arányban volt az egyén tehetetlenségével és semmisségével.

Azok a feltételek, amelyek lehetővé teszik, hogy az ember kielégítthesse saját szükségleteit, rajta kívül jelentkeznek, ezért az etatizmusban a szolidaritás is olyan szféra, amelyre nem képes hatni, így hát általa nem is hódít. Ez a magyarázata annak, hogy nálunk miért a reformmal és az államhatalom csökkentésével teszik időszerűvé a szolidaritás problémáját, mint minden egyén problémáját.

Az államhatalomnak a termelési viszonyokban való csökkentésével és a társadalomnak a bürokratizmustól való megtisztításával csak most jönnek létre azok a feltételek, amelyek között az ember közvetlenül lehet szolidáris az emberrel és a közösséggel. Ehhez hozzátehetjük még azt, hogy a szolidaritás akkor úgy jelentkezik, mint minden egyén nélkülözhetetlen szükséglete. Ezek szerint nyilvánvaló, hogy a szocialista társadalom valóságos humanizálása, az igazi szolidaritás és a munka szerinti elosztás között szilárd korreláció áll fenn.

Ha a szolidaritás első és legmagasabb formája az egyén és a közösség viszonyában rejlik, ami nem lehet kétséges, akkor ennek a formának a kereteit és határait a társadalmi viszonyok természete és a társadalom formája határozza meg.

Amilyen mértékben az egyén ki tudja fejteni potenciális alkotó erejét, olyan mértékben lehet valóban szolidáris a közösséggel. Ezt a mértéket a társadalmi viszonyok természete határozza meg, ugyanígy a társadalmi viszonyok többé-kevésbé ösztönözhetik az egyént, hogy működésbe hozza minden humánus potenciáját. Ilyen összefüggésben magától értetődik, hogy az osztálytársadalomban ennek a komplex viszornak a határát a kizsákmányolásnak és feltételeinek viszonyai foglalják magukba. Az etatizmus termelési viszonyai közt ez a keret valamivel tágabb, de a határt itt is az szabja meg, hogy az ember hatalmát elidegeníti az állam, amely meghatározza az ember aktivitásának kereteit és feltételeit. Ezzel tulajdonképpen korlát létesül az állam és az egyén között, s az állam kénytelen ideológiává tenni az államérdeket, hogy ezt a határt elmozdíthassa.

Lenin helyesen mutatott rá arra, hogy „a szocializmus csak akkor nyer történelmi igazolást, ha kifejleszti a termelőerőket, ha a társadalmi munkának nagyobb produktivitását valósítja meg, mint a kapitalizmus, és ha humanizálja a társadalmi viszonyokat”. Világos, hogy az emberen kívül nem állhat fenn semmilyen felsőbb hatalom, amely tartósan ösztönözhetné őt a Lenin által megjelölt kívánalmakért folyó harcban. Éppen ezért a szocializmusban nem a szegénységben való egyenlőség a lényegbevágó és tipikus, hanem az olyan társadalmi feltételek biztosítása, amelyek között minden egyén optimálisan kifejtetheti minden erejét és képességét. Ennek feltétele a munka szerinti szocialista elosztás, amely feloldja azokat az ellentmondásokat, amelyeket az ember és a munkája közti elidegenített hatalom közvetítése foglal magában.

A szocialista árutermelés feltételei közt a munka szerinti elosztás ösztönzi az egyéneket, kollektívákat és közösségeket a potenciális emberi és természeti forrásoknak és társadalmi erőknél, minden egyén iniciatívájának, energiájának és tehetségének maximális kihasználására. Ám az árutermelés törvényszerűségei — nem kivétel a szocialista árutermelés sem — a másik oldalnál is kedveznek, ugyanis lehetővé teszik a mások munkájának különféle formában való kizsákmányolását.

A piacon történő differenciálódás folyamatában olyan feltételek és lehetőségek jönnek létre, amelyek között valóban egyedül a képesség és a törekvés érvényesülhet, de itt különböző körülmények folytán (kereslet és kínálat, monopolhelyzet stb.) az a veszély fenyeget, hogy újból helyet követelnek maguknak a kizsákmányolás bizonyos elemei. Mindazt, ami mint nem munkával szerzett gazdagodás és anyagi haszon jelentkezik, talán nem is kellene bekapcsolni a szociális különbségek kategóriájába. Ha a szociális különbségek a munkából származnak, akkor ezek kedvezőbb anyagi alapot és bázist alkotnak a szocialista szolidaritás számára, a munkán kívüliek pedig az anyagi haszon megszerzésének törvénytelen formái.

Az öngazgatás adottságai közt a munka és a szolidaritás szerinti elosztás alapelvei egységesen jelentkeznek; feltételezik és maguk után vonják egymást. E viszony dialektikája, vagyis ezeknek az alapelveknek az ideális nem-megteremtése által való megteremtése elvezeti a társadalmat a fejlődésnek arra a fokára, amikor már ezek az alapelvek is túlhaladtak lesznek, a társadalom pedig Marx szavaival felírja zászlójára: „mindenkitől a képességei szerint; mindenkinek a szükségletei szerint”.

Az etatista termelési viszonyok szemmel láthatóan szűk térre szorították a szocialista szolidaritást. Ugyanis az általános társadalmi szükségletek kielégítése (iskolaügy, művelődésügy, szociális gondoskodás, egészségvédelem, gyermekvédelem stb.) az állam és szervei hatáskörébe tartozott. Az állam határozta meg, hogy milyen szükségletei és kötelezettségei vannak az egyénnek ezek kielégítésében. Azonban e kötelezettségek egy része az állami bürokratizmus fennállását szolgálta, amelyre az állam az emberek közös szükségleteinek gondját bízta. Mivel ilyen körülmények között az állami bürokratizmus szervezi meg a közös szükségletek kielégítését, az az illuzórikus elképzelése születik meg saját magáról, hogy ő a közös társadalmi érdekek védelmezője, s hogy erejét saját magából meríti. Az egyének csak közvetve vesznek ebben részt, ezért náluk is illuzórikus elképzelés alakul ki, az állam részvétele a közös szükségletek kielégítésében úgy jelentkezik tudatukban mint az állam bőkezűsége, gondoskodása, és úgy viszonyulnak hozzá, mintha ajándékul kapták volna. Ezért az államhatalom leépítése a társadalomban azt jelenti, hogy az egyének, a dolgozók, a polgárok és öngazgatási társulásaik átveszik az állam korábbi funkcióit a társadalmi szolgálatok terén.

Az öngazgatási rendszerben tehát a szolidaritás új, igazi funkciókat és jelentőséget nyer. Nem lesz többé emberbaráti, jótékony vagy ehhez hasonló, elveszti karitatív jellegét, s egyre inkább sze-

mélyes és társadalmi szükségletté, törvényszerűséggé és normális, természetes társadalmi viszonyrá válik.

A szocialista szolidaritás a mai viszonyaink közt bizonyos értelemben a szabad, demokratikus társadalmi tanácskozást és döntést jelenti. Magától értetődik, hogy az ilyen szolidaritás megköveteli az egyének állandó egymásra hatását az önzés, az individualizmus és a kispolgári elzárkózás és önelégültség leküzdésében. Ezek a jelenségek nem jelentenek mást, mint az alapok lerakását, amelyeken majd a társadalmi építmény felépül és fejlődik.

Az alkotmányreform, amelynek gyújtópontjában a dolgozó embernek a társas munkában s a polgárnak a társadalomban való helyzete áll, új teret nyit, új feltételeket teremt, amelyek között a munka hordozóinak akciója által megszilárdulnak a szocialista társadalom értékei, ezzel pedig az emberek öngazgatási szocialista közösségei is. A folyamatban levő társadalmi-politikai változások lényegét csak úgy lehet áttekinteni, ha kapcsolatba hozzuk őket a társadalom alapvető értékeivel.

II. AZ OSZTÁLYELTOLÓDÁS

Az Alkotmány mint klasszikus politikai-jogi kategória, kapcsolatban van az államberendezéssel, a politikai jogokkal és a politikai hatalom struktúrájával.

Ugyanis a naiv és felületes szemlélőnek úgy tűnik, hogy az etatizált többletmunka diszlokációjáról és a politikai hatalom központjának eltolódásáról van szó, amely ezt az eltolódást nyomon kíséri. Érdemes megemlíteni, hogy a világ centralisztikus politikai rendszerei, tekintet nélkül osztályjellegükre, válságba kerültek. E válság alapja a termelőerők és a más anyagi és történelmi feltételekből kinőtt, elavult politikai-jogi és állami intézmények összeütközése. Amikor az alkotmányreformról és a politikai rendszer reformjáról beszélünk, amely előtt társadalmunk áll, akkor ebbe beleértjük a jövő és a haladás sajátos és eredeti faktorát, hiszen ezeket a reformokat a jövő és a haladás követeli meg. Ezek az öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok és a társadalomban való uralkodásuk feltételeinek megteremtése. Ezek a viszonyok az egész társadalom és társadalmi-politikai felépítménye szabadabb mozgásának alapjai. Természetesen az a szociális és politikai erő, amely hordozója és serkentője lehet ennek a mozgásnak, nem más, mint a modern munkásosztály a maga öngazgatási tapasztalataival és törekvéseivel. Tehát a lényegét illetőleg ezek a változások a társadalmi viszonyok, az osztályviszonyok eltolódását is jelentik az etatizmustól az öngazgatás felé, a reprezentatív politikától, a technokráciától és bürokráciától a munkásosztály, a dolgozó ember felé.

A munka és tulajdon elkülönülésén a történelem folyamán a közvetettségnek és a kizsákmányolásnak különböző formái fejlődtek ki. A termelés e két tényezőjének összekapcsolásával csak most jönnek létre a feltételek ahhoz, hogy megszülessenek az új társadalmi-politikai intézmények, amelyek a munka hordozójának, nem pedig

a tulajdon hordozójának szükségletei. Ez határozza meg a delegacionális elvnek, a közvetlenség elvének értelmét és jelentőségét, szemben a politikai reprezentáció és a közvetettség elvével, amelynek forrása e két tényező elkülönülése volt. Az első fázisban az alkotmánymódosítások a globális viszonyokat, vagyis a szocialista köztársaságok minőségileg új helyzetét szabályozzák. Ekkor teremtdődnek meg a feltételek a második fázis számára, amelyben minden köztársaság munkáosztályának és dolgozó embereinek alkalmuk és hatalmuk lesz arra, hogy döntsenek arról, hogyan rendezik el saját viszonyaikat, és hogyan kormányozzák azokat. Ha valaki kételkedik abban, hogy a munkáosztálynak ehhez van elég ereje és tudása, ez vagy azt jelenti, hogy nem hisz a munkáosztály képességeiben, vagy hogy félti privilegizált és monopolisztikus pozícióit. Márpedig a társadalmi fejlődésben minden monopólium a stagnálást jelenti.

Nagyon illuzórikus lenne elvárni azt, hogy a társadalmunk mozgásáról alkotott összes elméleti tételek, amelyeket az alkotmánymódosítások megállapítanak és szabatosan meghatároznak, automatikusan megvalósulnak. Hogy mi és mikor fog ezekből megvalósulni a gyakorlati életben, az az emberektől, tudatos akcióiktól, szervezethegüktől és határozottságuktól függ. Ez még nem minden. Az anyagi keretek minderre objektíven adva vannak, és minden pillanatban korlátozzák a legforradalmibb törekvéseket, az emberek képzelő és vízionáló erejét is.

Az alkotmányreform forradalmisága, bölcsessége és előrelátása éppen abban rejlik, hogy a jelen és a jövő érdekében aktívabb és felelősségteljesebb helyzetbe hozza a társadalom legvitálisabb erőit, tehetségét és energiáját.

III. A POLITIKAI RENDSZER REFORMJA ÉS A KÖZVETLEN DEMOKRÁCIA

A proletár párt platformjának tervezetében Lenin hangsúlyozta, hogy „a marxizmus abban különbözik az anarchizmustól, hogy elismeri az állam és az államhatalom szükségességét a forradalmi korszakban általában, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában különösen.”

„A marxizmus abban különbözik Plehanov és Konecki urak és kompániájuk kispolgári, opportunistá „szocializmusától”, hogy az említett időszakokra nem az olyan állam szükségességét ismeri el, mint a szokásos parlamentáris, burzsoá köztársaság, hanem az olyanét, mint a párizsi kommün”. Így beszélt Lenin, és ilyennek látta a szocializmus társadalmi-politikai építményét.

Azok a felismerések, amelyekhez a mi forradalmi mozgalmunk eljutott, és verifikálta őket, ahhoz a szükségszerűséghez vezetnek, hogy a termelő döntsön ne csak az egyszerű termelésről, hanem a bővített újratermelésről is. Ez nem jelent mást, mint alapjaiban való megrendítését annak a felépítménynek, amely azokból a viszonyokból nőtt ki, amelyek között a bővített újratermelés a társas munkán kívül, sőt felette álló erők monopóliuma volt.

Ebből az általános felismerésből és tételből kiindulva megállapíthatjuk, hogy társadalmi-politikai rendszerünk institutionális szervezetét sajátos kettősség jellemezte. E kettősség forrása kétségtávol a termelési viszonyok kettősségében rejlik. A termelési viszonyokból nő ki egyrészt a társadalom öngazgatási struktúrája, amelynek forrása a jövedelemnek munka szerinti közvetlen elosztása mint az öngazgatási termelési viszony lényege, másrészt a politikai reprezentáció, amelynek forrása a termelési viszonyok bérezési oldala és eleme. Ha a termelési viszonyokban a bérezési elem dominál, legyen az akár magántulajdon, akár állami tulajdon jellegű, a társadalmi felépítményben törvényszerűen a politikai-reprezentatív tényező dominál, tekintet nélkül gyakorlati megnyilatkozási formáira. Már Marx megmondta, hogy „a burzsoázia nem azért birtokolhatja a termelőeszközöket, mert övé a politikai hatalom, hanem fordítva, azért van politikai hatalma, mert birtokában vannak a termelőeszközök”. Ebből az következik, hogy a termelők kezében levő társadalmi tulajdon alapul szolgál a termelők domináns pozíciójához és szerepéhez a társadalmi-politikai felépítményben, s ebben rejlik annak a harcnak társadalmi lényege, amely a bővített újratermelésnek a kivitelezőkre való teljes átviteléért folyik.

Ha a termelők rendelkeznek teljesen munkájuk eredményével, vagyis ha a saját mércéjük szerint rendezik el viszonyaikat mind a szükséges munka, mind a többletmunka tekintetében, akkor ez alapul szolgál az igazi öngazgatási jellegű társadalmi-politikai rendszer kiépítéséhez. Lényegében ez a mostani alkotmánymódosítások és politikai változások döntő hatása, amelynek eredményei tartós értékűek.

A munkás- és társadalmi öngazgatás és a húsz évig tartó megvalósítása során szerzett tapasztalatok lényegében az az alap, amelyen épült és épül Jugoszlávia igazi társadalmi-politikai rendszere. Minél teljesebbek az adottságok az öngazgatás kifejlődéséhez, annál kedvezőbbek a feltételek az igazi társadalmi-politikai rendszer kiterjedéséhez. Tehát legkevésbé sem a véletlen műve az, hogy a mostani reform összes intézkedései a társadalmi-gazdasági viszonyokban történt változásokból és e viszonyok öngazgatási újraalkotása előtt álló legnehezebb akadályok ledöntéséből indulnak ki.

A mi forradalmunk most is politikai és szociális, és még sokáig az lesz. A fejlődésnek és a változásoknak ebben a fázisában gyökeres átalakuláson megy át lényének mind a két említett tényezője, valamint azok a szociális és politikai erők, amelyek a hordozói.

Abban a pillanatban, amikor a forradalmi mozgalom olyan intézkedéseket fogantat és olyan akciókba kezd, amelyeknek célja új kereteket létesíteni és tágabb teret nyitni a fennálló ellentmondások csökkentésére és túlhaladására, akkor elsősorban a szövetségi etatizmus, centralizmus és bürokratizmus gyökereinek elmozdításáról, vagy még pontosabban az osztályjellegű politikai viszonyok megváltoztatásáról van szó. A jelen pillanatban arról van szó, hogy a köztársaságok és tartományok nagyobb önállóságot kapnak, s ennek keretében, vele összefüggésben a következő lépés során nagyobb lehetőségeket teremtünk a dolgozó emberek önállósága és kezdemé-

nyezése számára. Ugyanis minden nemzet munkásosztálya és általában a dolgozó emberek és a polgárok a szövetségi centralizmus és etatizmus szétrombolásával valóban olyan helyzetbe kerülnek, hogy közvetlenebbül magukra veszik saját fejlődésüknek és az egész közösség gazdasági fellendülésének gondját.

Nem kell külön kihangsúlyozni, mégis érdemes megemlíteni, hogy az etatizmus és a bürokratizmus nemcsak szövetségi forrásokból reprodukálódott. Tehát egészen világos, hogy a szövetségi etatizmus és bürokratizmus gyökerének elmetszésével nem likvidáljuk automatikusan reprodukálódásuk összes gyökereit a társadalomban. Az a fontos, hogy ezek a gyökerek az említett változások által közelebb kerülnek a dolgozó emberhez, ennél fogva könnyebben észreveheti és eltávolíthatja őket.

IV. A TÁRSADALMI-POLITIKAI KÖZÖSSÉGEK ÖNIGAZGATÁSI JELLEGŰ SZERKEZETI ÁTALAKULÁSA

Társadalmunk olyan időszakon halad keresztül, amikor a társadalmi, de különösen a társadalmi-gazdasági viszonyok egyetemes fejlődése egyre erőteljesebb ösztönzést ad arra, hogy az öngazgatás behatoljon, beilleszkedjen az egész rendszerbe, és teljesen kifermálódjon. Mégsem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a gyakorlatban nehezen és lassan megy végbe a rendszer alapjainak lerakása — a dolgozó ember minél közvetlenebb részvételére és befolyására van szükség a politikai döntés minden szintjén. Hogy milyen viszonyokat vezetnek be és építenek ki a társadalom mikroorganizmusában, ahol az építést közvetlenül érintő majdnem minden kérdést megoldanak, attól nagymértékben függ a közvetlen szocialista demokrácia rendszerének célszerű egyetemes fejlődése. Azonban a mikroorganizmus, különösen a kommuna jelenlegi helyzete a rendszerben, szervezete és ebben egyes szervek működésének módja, amelyek a rendszerben való korábbi pozíciója alapján alakultak ki, sok mindenben a korszerű szükségletek megnyilvánulásának fékezői lettek. A községi szkupstinák helyzete ugyanis sok mindenben korlátozott, nagymértékben függ, főleg anyagi szempontból, a szélesebb társadalmi-politikai közösségek szkupstináitól. Ezért a községek a többi társadalmi-politikai közösségekkel szemben a költségvetés tekintetében érdekeltek.

Az adminisztratív viszonyok dominálása és a költségvetési logika a kommuna közös szükségleteit kielégítő pénzeszközök biztosításában, nem ad lehetőséget megfelelő kapcsolatok létesítésére a község politikai életében, sem a község és a szélesebb társadalmi-politikai közösségek között. Ebből az következik, hogy a dolgozó emberek délelőtti termelőknek, a munkaidő után pedig, amikor polgárok, fogyasztóknak érzik és gondolják magukat.

Az eszközök szerzésének mai módja, hogy a személyi jövedelmek után járulékot kell fizetni — ami tulajdonképpen a munkaszervezet megadóztatása — nem nyújt lehetőséget a termelőknek, hogy befolyást gyakoroljon azoknak az eszközöknek az összegére és rendelte-

tésére, amelyeket tőle ily módon elvesznek a közös társadalmi szükségletek kielégítésére. Ezért égetővé vált az a probléma, hogy ki kellene építeni a közös szükségletek önpénzelési rendszerét, amelyhez alapul szolgálnának a bruttó személyi jövedelmek és a munkaszervezetek, valamint a polgárok eszközeinek egyesítéséről szóló különféle megegyezések, hogy ily módon elégítsék ki a helyi közösség, a kommuna, az egyes vidékek és a szélesebb társadalmi-politikai közösségek közös szükségleteit.

A munka és a tulajdon elkülönülése folytán a társadalom nyilvános és privát szférára oszlott. A nyilvános szféra az absztrakt emberen, a privát pedig a reális polgáron alapult, aki vagy a termelő-eszközöknek vagy a maga munkaerejének a tulajdonosa. Lényegében a nyilvános szféra arra szolgált, hogy védje a termelőeszközök tulajdonosainak érdekeit. Az öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok — amelyek közt egyesül a munka és a tulajdon; s ez egyben a nyilvános és a privát szféra egyesülését is jelenti — alapul szolgálnak egy olyan társadalmi-politikai felépítményhez, amely nem az absztrakt emberből, hanem a társas munkát végző reális emberből fejlődik ki. A társas munka kifejezésre juttatja a társadalmi viszonyok közvetlenségét, tekintet nélkül arra, hogy a gyakorlatban milyen szférában és formában nyilvánul meg. Tulajdonképpen az anyagi termelés szférájáról és a társadalmi tevékenység szférájáról, valamint a társadalmi felépítményben való egyesítésükről és közvetlen összekapcsolásukról van szó.

A társas munka közösségei alapul szolgálnak a községek és a szélesebb társadalmi-politikai közösségek szkupstináinak megalapításához, ez pedig a teljes társadalmi felépítményeket jelenti. Éppen ezért a szkupstinai tanácsok nem lehetnek a munkaszervezetek tanácsai, hanem a társas munka közössége, mert csak így érvényesülhetnek a dolgozó emberek igazi érdekei.

A helyi közösségekben alakulnak ki a társas munka szféráján kívül eső dolgozóknak mint polgároknak az érdekei, és nyernek kielégítést különféle szükségletei. A társas munka közösségei mellett a helyi közösségek a szkupstinák létesítésének és működésének harmadik alapja vagy dimenziója. A társadalmi-politikai közösségek szkupstinái, amelyek ezekből az alapokból és a munkálkodó, felelős és leváltható küldöttség elvéből nőttek ki, alkotják majd a társas öngazgatás központi szervét, amely mindinkább az összes dolgozó emberek és polgárok reális, közvetlen szükségleteinek funkcióját tölti be, és elveszti a politikai hatalom és politikai tekintély fokozatainak jellegét. Ily módon a társadalmi-politikai felépítmény összes viszonyai és egész rendszere természetes módon nőnek majd ki a maguk alapjából, azt szolgálják és azt fejezik ki. Ezekre az alapokra és elvekre kell helyezni elsősorban a községet, mert ez az alapja a köztársaságok mint szilárd belső egységgel és kapcsolatokkal rendelkező társadalmi, nemzeti és állami közösségek politikai átszerveződésének. A község fogja helyettesíteni a politikai központokat és mindazokat a klasszikus összeütközéseket, amelyek ott keletkeznek.

Ha a munkásönigazgatás és a társadalmi önigazgatás bevezetése azt jelentette, hogy megindul a munkásokat a termelőeszközökkel összekapcsoló folyamat, ami csak a munka és a gazdasági elidegenítés felszabadításának kifejezője, akkor a politikai rendszer reformja, amely előtt állunk, azt jelenti, hogy nagyobb lendületet vesz az a folyamat, melynek során a munka közvetlenül összekapcsolódik a politikai hatalommal, ami gyakorlatilag a szociális felszabadulásnak, a politikai elidegenítés megszüntetésének és az igazi emberi közös-ségek kiépítésének a folyamatát fejezi ki. Ha ilyen megvilágításban szemléljük a társadalmi-politikai felépítmény megreformálása érdekében tett mostani erőfeszítéseket, akkor azok forradalmunknak a saját alapjaiból és saját adottságaiból kiinduló korszakalkotó történelmi mozgását jelentik.

REZIME

USTAVNA REFORMA I ZAKONOMJERNOSTI KRETANJA SAMOUPRAVNE DRUŠTVENO-POLITIČKE STRUKTURE

Reforma ustavnog sistema kao pretpostavka i integralni deo reforme društveno-političkog sistema zasniva se na marksističkom poimanju fenomena oslobođenja rada u socijalizmu. U skladu s tim osnovna ideja i motiv ustavnih promena je težnja da se društveno-politički sistem koncipira i izvede iz svoje osnove, koju čini udružen rad. Na ovom stepenu razvoja to je pokušaj da se u viši stepen skladnosti dovedu proizvodne snage i produkcionni odnosi afirmacijom radničke klase ne samo u sferi rada nego i u celokupnom društveno-političkom sistemu. Inače, bez toga, sistem bi ozbiljno trpeo od grčeva koji nastaju iz težnje da se samoupravni društveno-ekonomski odnos razvije u totalan odnos i otpora koji se toj težnji javlja iz socijalnih snaga što su se razvile i konstituisale u društvu ne na bazi rada, nego na bazi svojine.

Osnovne vrednosti samoupravnog socijalističkog društva u Jugoslaviji na ovom stepenu ukupnog razvoja jesu raspodela dohotka prema radu i socijalistička solidarnost radnih ljudi, naroda i narodnosti. Te vrednosti i stepen njihovog ostvarenja stoje u čvrstoj korelaciji sa mogućnošću da ih ostvaruju svojom neposrednom akcijom stvaraoci materijalnih i duhovnih dobara u društvu. Njihovu ulogu ne mogu preuzeti nikakve posredničke sile, jer bi svako posredovanje značilo negiranje suštine samoupravnog produkcionnog odnosa i svođenje proklamovanih vrednosti u društvu na formalnost.

Reforma ustavnog i društveno-političkog sistema značiće smanjivanje ras-koraka između normativnog i stvarnog u onoj meri i sferi u kojoj se ekonomski odnosi oslobode i prošire prostor za afirmaciju načela raspodele dohotka prema radu, a u sferi političkih odnosa načelo opšte političke reprezentacije zame-niće neposrednim konstituisanjem rada, preko načela delegacije, u društveno-politički sistem.

Zakonitost kretanja samoupravne društveno-političke strukture u trendu koji izražava ustavna reforma ima osnovu u samoupravljanju, a gde će se i kako konstituisati ova zakonitost zavisiće od toga gde će se i kako prelomiti odnosi između različitih tendencija koja se javljaju i radaju iz različitih socijalnih izvora.

RÉSUMÉ

LA RÉFORME CONSTITUTIONNELLE ET LES LOIS DU DÉVELOPPEMENT DE LA STRUCTURE SOCIO-POLITIQUE AUTOGESTIONNAIRE

La réforme du système constitutionnel comme la supposition et la partie intégrale de la réforme du système socio-politique est basée sur la conception marxiste du phénomène de la libération du travail dans le socialisme.

De concert avec cela l'idée fondamentale et le motif des changes constitutionnelles est la tendance de concevoir le système socio-politique et de le dériver de sa base que fait le travail associé. À ce degré du développement c'est un essai d'élever les forces de production et les relations productives à l'harmonie d'un plus haut degré par l'affirmation de la classe ouvrière non seulement dans la sphère du travail mais aussi dans le système socio-politique entier. Autrement, sans cela, le système souffrirait sérieusement des convulsions qui naissent de la tendance que la relation socio-économique gestionnaire se développe à une relation totale et de la résistance qui apparaît contre cette tendance des forces sociales qui se sont développées et constituées en société, pas sur la base du travail mais sur la base de la propriété. Les valeurs fondamentales de la société socialiste autogestionnaire en Yougoslavie à ce degré du développement total sont la distribution du revenu selon le travail et la solidarité socialiste des hommes travailleurs, des peuples et des nationalités.

Ces valeurs et le degré de leur réalisation résident dans la ferme corrélation avec la possibilité que les créateurs des biens matériels et spirituels les réalisent par leur action directe en société.

Aucunes forces intermédiaires ne peuvent entreprendre leur rôle parce que chaque intervention signifierait la négation de l'essence de la relation productive autogestionnaire et la déduction des valeurs proclamées en société à la pure formalité.

La réforme du système constitutionnel et socio-politique signifiera la diminution de la divergence entre le normatif et le réel dans la mesure dans laquelle les relations économiques se libèrent et étendent l'espace pour l'affirmation du principe de la distribution du revenu selon le travail et dans la sphère des relations politiques, le principe de la représentation politique générale sera remplacé par la constitution directe du travail, moyennant le principe de la délégation, dans un système socio-politique.

La légalité du mouvement de la structure socio-politique autogestionnaire dans le trend exprimé par la réforme constitutionnelle à l'autogestion pour sa base, mais où et comment cette légalité se constituera, dépendra du fait, où et comment se rompent les relations entre les tendances diverses qui apparaissent et naissent des sources sociales différentes.